

Augstākās izglītības iestāžu autonomijas attīstība Latvijas Republikā: 2012. gads

Ivans Jānis Mihailovs

Rīgas Stradiņa universitāte, Komunikācijas fakultāte, Latvija

Ievads. Izglītības un zinātnes ministra Roberta Ķīļa iecerētās reformas augstākajā izglītībā, kuras joprojām nav atspoguļotas kādā no politikas plānošanas dokumentiem, aktualizē jautājumu par augstākās izglītības iestāžu sadarbību ar valsti (valsts pārvaldi) / sabiedrību, t. sk. par augstākās izglītības iestāžu (arī universitāšu, augstskolu) autonomijas saturu un robežām.

2012. gads ir raksturīgs ar vairākiem būtiskiem notikumiem (pārmaiņām) augstākajā izglītībā, kuri prasa analīzi tieši no augstākās izglītības iestāžu autonomijas skatpunkta. To vidū ir jāmin: noslēdzies augstākās izglītības studiju programmu izvērtēšanas projekts, publicējot informāciju par (ne)ilgtspējīgām studiju programmām, Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātais “alternatīvais” studiju programmu vērtējums un faktiski izveidotais augstākās izglītības iestāžu “reitings”, asas diskusijas par augstākās izglītības kvalitāti un augstākās izglītības iestāžu darbību (prasībām) mūsdienu apstākļos, kā arī “politiskajām padomēm”, jaunas iespējas augstākās izglītības iestādēm atzīt iepriekšējā izglītībā vai profesionālajā pieredzē sasniegtos studiju rezultātus (attiecīgi samazinot studiju ilgumu) u. c.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Ievērojot augstākās izglītības iestāžu autonomijas principu, izvērtēt nozīmīgākos notikumus (pārmaiņas) Latvijas augstākajā izglītībā 2012. gadā. Metodes: zinātniskās literatūras, dokumentu un augstākās izglītības iestāžu darbības prakses analīze.

Rezultāti. Šobrīd Latvijā ir vislielākais augstskolu (neskaitot koledžu) skaits Eiropas Savienībā proporcionāli iedzīvotāju skaitam valstī – apmēram 13,5 augstskolas uz vienu miljonu valsts iedzīvotāju, bet vismazākā augstskolās studējošo iedzīvotāju proporcija – vidēji vienā augstskolā studē ap 3,5 tūkstoši studentu. Šāda situācija tieši ietekmē augstākās izglītības un arī zinātnes finansējumu (apgrūtinot to koncentrāciju), iespējas piesaistīt papildu finansējumu un kvalificētāko akadēmisko personālu, kā arī ļauj izteikt pieņēmumu par to, ka vismaz daļa studiju programmu pārklājas / dublējas (tai pat laikā neaizmirstot, ka konkurence ir viens no attīstību un pārmaiņas virzošajiem spēkiem), un pieņēmumu, ka augstākās izglītības pārvalde nav efektīva, kas pēc būtības arī pamato reformu nepieciešamību augstākajā izglītībā.

Taču EUA 2011. gada pētījums “University Autonomy in Europe II. The Scorecard” liecina, ka augstākās izglītības iestāžu autonomija Latvijā novērtēta augsti: pārvaldes autonomija – Latvija ir 14. vietā Eiropā, finansiālā autonomija – 4. vietā, akadēmiskā personāla izvēles autonomija – 6. vietā, akadēmiskā autonomija – 20. vietā. Šie dati prasa izvērtējumu (nevis ignoranci), jo tie arī identificē reformu virzienus.

Secinājumi. Augstākās izglītības iestādes autonomija ir nozīmīgs priekšnoteikums augstākās izglītības iestādes darbībai, nosakot augstākās izglītības iestādes un valsts / sabiedrības attiecību sistēmu un lēmumu pieņemšanas mehānismus, nodalot savstarpējo atbildību, veidojot augstākās izglītības (paš)pārvaldes sistēmu, plānojot turpmāko augstākās izglītības iestādes attīstību, kā arī ikdienā īstenojot akadēmisku (studiju) un zinātnisku darbību. Taču sabiedrības (īpaši dažādu ieinteresēto grupu – darba devēji, nevalstisko organizāciju pārstāvji, politisko partiju pārstāvji u. c.) iesaiste augstākās izglītības iestādes darbībā, ignorējot augstākās izglītības iestādes autonomijas principu un pārkāpjot tā robežas, nav lietderīga un var negatīvi ietekmēt augstākās izglītības kvalitāti kopumā. Ir jāpiekrīt prof. Z. Rubenei, ka “[...] augstākās izglītības reformu kontekstā arvien aktuālāka kļūst nepieciešamība teorētiski pamatot mūsdienu, demokrātiskas universitātes – zinātnisko tradīciju saglabātājas, no vienas puses, un tirgus prasībām atbilstošas izglītības nodrošinātājas, no otras puses, būtību un darbības nosacījumus. [...]”.